

PIEDERĪBAS IZJŪTA UN ATGRIEŠANĀS PLĀNI: KAS MAINĪJIES LATVIJAS DIASPORĀ?

Ilze Koroļeva, *Dr. sc. soc.*, ir LU Filozofijas un socioloģijas institūta direktora vietniece un vadošā pētniece. Ieguvusi socioloģijas doktora grādu LU Sociālo zinātņu fakultātē (2011). Vadījusi vairākus lielus ES pētnieciskos projektus Latvijā, piem., *Path of the Generation*, *EUROSTUDENT*, *ESPAD*, *European Social Survey (ESS)*, kā pētniece piedalījies daudzos starptautiskos projektos, tai skaitā *FP7 Memory, Youth, Political Legacy and Civic Engagement (MYPLACE)*, *FP7 Measuring Youth Well-Being (MYWEB)*, *H2020 Cultural Heritage and Identities of Europe's Future (CHIEF)* un citos. Zinātniskās publikācijas žurnālos *The Sociological Review*, *European Psychiatry*, *Religious-Philosophical Articles*. Saņēmusi LZA Tālivalža Vilciņa vārdbalvu socioloģijā (2016).

Raksturvārdi: migrācija, piederības izjūta, piederības apziņas dimensijas.

Ievads

Globālie procesi, ko pavada brīva cilvēku kustība un mūsdienu tehnoloģiskās iespējas, kas ļauj mums dažu sekunžu laikā iegūt informāciju no visas pasaules vai dažu stundu laikā aizceļot, pat pārceļties uz dzīvi citā valstī, nokļūt pavisam atšķirīgā kultūras un valodas vidē, liek mums aizvien biežāk sev uzdot un noskaidrot jautājumu, kas es esmu, kam justies piederīgam; noteikt, kas ir kopējs “mums” un “viņiem”, novilkt robežas starp “savējiem” un “citiem”. Ņemot vērā emigrācijas plūsmu pastiprināšanos, arī Latvijas diasporas piederības jūtu un identitātes teorētisko un empīrisko aspektu analīzei tiek pievērsta padziļināta uzmanība.¹

Piederība un migrācija, līdzīgi kā nacionālisms un globalizācija, sākotnēji ietver šķietamu pretrunu. Piederības jēdziena operacionalizācija

nacionālās identitātes un ierobežotas teritorijas kontekstā asociējas ar tādiem jēdzieniem kā “iesakņotība”, “miera stāvoklis”, “līdzsvars”, “tradicionālisms”, turpretim “migrācija” saistīta ar mobilitāti un postmodernitāti, globalizāciju pavadošo robežu nosacītību, nenoteiktību. Piederības un identitātes jēdziens migrācijas un diasporas pētījumos iegūst jaunu kontekstu un nozīmi, kas prasa arī atšķirīgu konceptuālo pieeju.² Pēdējo desmitgažu laikā šīs pieejas ir mainījušās, pārnēsot galveno akcentu uz darbību, individuālās aktivitātes un izvēles nozīmi.

Pieejas identitātes analīzē balstītas uz vairākiem kopīgiem pieņēmumiem: tās attīstās sociālā kontekstā, tās veido kultūra, laiks un vietas apstākļi, identitātes tiek aplūkotas kā dzīves gājuma projekti, atzīstot, ka šis process nekad nebeidzas; identitātes attīstās dažādos veidos, kas var pārklāties un konfliktēt, balansējot starp indivīda nepieciešamību piederēt, iekļauties grupā un nepieciešamību būt atšķirīgam. Kvīnslendas Universitātes profesors Metjū Hornsijs (*Matthew Hornsey*), apkopojot

¹ Sk. Ķešāne 2011; Lulle 2011; Bela 2014 u. c.

² Hedetoft 2004, 24.

teorētiskās pieejas identitātes pētniecībā, aplūko dažādās stratēģijas, kā cilvēki līdzsvaros savu vajadzību piederēt, iekļauties sociālajās grupās ar nepieciešamību būt atšķirīgam.³ Piederība nav kas tāds, ko cilvēks vienreiz piefiksē un patur uz visiem laikiem. Jo pasaule, kurā mēs dzīvojam, un cilvēki, ieskaitot mūs pašus, ir nemītīgi mainīgi un piederība ir kaut kas, ko mēs saglabājam kā sasniegtu caur aktīvu procesu. Citiem vārdiem, piederību var attēlot kā trajektoriju laikā un telpā.⁴

Migrācijas kontekstā (tā saistīta ar fizisku pārvietošanās procesu un to, ka indivīdam aizvien no jauna jādefinē sava identitāte⁵) īpaši tiek pasvītrots identitātes dinamiskais aspekts, saprotot to drīzāk kā konstruējamu fenomenu, kas laika gaitā un atkarībā no vietas ir mainīgs, nevis fiksēts vai statisks⁶.

Pārceļoties uz dzīvi citā valstī, imigrants bieži internalizē jaunu nacionālo identitāti (psiholoģiskā akulturācija), lai arī tas nozīmē identificēšanos ar kultūru, kuras vērtības un tradīcijas lielākoties atšķiras no viņa izcelsmes valsts kultūras vērtībām. Veiksmīga internalizācijas procesa rezultātā indivīdam veidojas jauna nacionālā identitāte, un šis process tiek saistīts ar veiksmīgu integrāciju.⁷ Tas gan nenozīmē, ka indivīds atsakās vai viņam būtu jāatsakās no iepriekšējās identitātes.

Identificēšanās procesu, ne tik daudz identitāti kā šī procesa rezultātu vairāk palīdz atklāt piederības izpēte, bet abi šie aspekti ir cieši saistīti un ikdienas apziņā grūti nošķirami. Rakstā izmantotā empīriskā materiāla ietvaros ārpus Latvijas dzīvojošo Latvijas valstspiederīgo identitātes raksturojumi gūti, balstoties uz piederības ciešuma mērījumiem, kas lietoti, lai noskaidrotu gan piederību sociālajām grupām, kopienai, gan vietai, konkrētai teritorijai. Piederība nozīmē indivīda identificēšanos ar noteiktu kopienu, un otrādi – kopiena konstruē un apzinās sevi kā individuālo piederību kopumu.⁸ Kā norāda Mančestras

Universitātes pētniece Vanesa Meja (*Vannesa May*), piederības jēdziens tiek izmantots, lai pētītu attiecības starp patību (*self*) un sabiedrību vairāku aspektu dēļ: pirmkārt, tas ir uz personu vērst, otrkārt, tas tiek lietots ikdienā, kur savijas formālās un neformālās attiecības, sfēras, treškārt, tas ļauj kompleksi skatīt patības un sabiedrības attiecības, un, ceturtkārt, šo attiecību dinamika ļauj fiksēt sociālas pārmaiņas.⁹

Piederības izjūtas var būt stiprākas vai vājākas, ciešas vai mazāk ciešas, tas padara iespējamus šo izjūtu intensitātes kvantitatīvus mērījumus. Minēto aspektu dēļ piederības pieeju plaši izmanto socioloģiskajos pētījumos, t. sk. migrācijas jomā. Arī Latvijā dažādu mērķgrupu, jo īpaši jauniešu, identitātes pētījumos šī pieeja izmantota vairākkārt.¹⁰

Kopenhāgenas Universitātes profesors Ulfs Hedetofts (*Ulf Hedetoft*) norāda uz četriem piederības analīzes aspektiem, kuri dažādos veidos nosaka identitāti, – piederības avots; piederības izjūta (ko veido sociālpsiholoģiskās vajadzības, identificēšanās ar vietu un atmiņas); piederības konstruēšana un institucionalizācija; piederības mainīgums, atzīmējot visu šo aspektu savstarpējo saistību piederības apziņas izveidē. Piederības jūtas nekad nav nepastarpinātas vai patiesi “tīras”, tās vienmēr iziet caur mentālu procesu, personisko un kolektīvo pieredzi, laika posmu un psiholoģiskiem filtriem, katrs no tiem veido individuālo piederības tēlu un uztveri. Tā veidojas arī jaunas piederības formas emigrācijā – mijiedarbībā ar atmiņām, pieredzi, nākotnes plāniem, iespējām.¹¹

Gan dzīvi Latvijā, gan emigrācijā var aplūkot kā piederības veidošanās avotu. Bet piederības izjūtu veidošanās process ir pietiekami komplicēts, nereti iekšēji konfliktējošs. Cilvēks, kas atstājis savu dzimteni un pārcēlies uz dzīvi citā valstī, meklē jaunus piederības objektus, veidojas jaunas piederības jūtas kā vietām, tā grupām mītnes zemēs, pārvarot iekšējās pretrunas starp vēlmi būt līdzīgiem un piederēt citiem un vienlaikus vēlmi palikt

³ Hornsey, Jetten 2004.

⁴ De Certeau 1984.

⁵ Frideres 2002.

⁶ Sk. Bokser-Liwerant 2002; Rummens 2001; Rashid 2007 u. c.

⁷ Grant 2007; Baffoe 2011.

⁸ Hedetoft 2004.

⁹ May 2011, 364.

¹⁰ Koroļeva, Rungule 2013; Rungule, Koroļeva 2014 u. c.

¹¹ Hedetoft 2004, 24.

unikālam un atšķirīgam no citiem. Šis ceļš ir individuāls, un migrantu piederību vienmēr var uztvert kā “pārāk ciešu vai pārāk vāju” identifikāciju, kas nekad nesasniedz perfektu līdzsvaru starp piederību izcelsmes valsts un uzņemošās valsts kopienai.¹² Piederība grupai, vietai sniedz ontoloģisko drošības sajūtu, un, kā atzīmē Vanesa Meja, piederības konceptam lielākoties ir pozitīva konotācija. Piederība tiek izprasta kā izjūta, kas atvieglo indivīda sadzīvošanu ar apkārtni, bet nepiederība neizbēgami var tikt raksturota kā apgrūtināša.¹³ Neidentificēšanās ar vietu tāpat var atstāt negatīvas sekas, radot cilvēkam atsvešinātības un tukšuma izjūtu. Tā veicina ilgas pēc mājām, depresiju, pamestības sajūtu. No otras puses, tas var būt iemesls lēmumam atgriezties.

Piederības jūtu veidošanās un transformācijas emigrācijā ir ļoti nozīmīgs izpētes priekšmets arī tādēļ, ka piederības jūtu saglabāšanās pret izcelsmes valsti un jaunu jūtu veidošanās mītnes zemē lielā mērā ietekmē cilvēka lēmumu palikt tur vai atgriezties.

Šī raksta galvenais mērķis ir analizēt piederības apziņu dažādās Latvijas emigrantu grupās un, balstoties uz longitudināliem datiem, noskaidrot faktorus, kas piecu gadu laikā individuālā līmenī ietekmējuši izmaiņas piederības izjūtās.¹⁴

Migrācijai vēltajā literatūrā norādīts uz virkni faktoru, kas var ietekmēt migrantu piederības jūtas, identitātes transformācijas un jaunu identitāšu veidošanos. To starpā visbiežāk tiek minēts uzņemošajā valstī pavadītais laiks, oficiāla pilsonības iegūšana, izcelsmes vai galamērķa valsts kultūras atbilstības vai nesaderības pakāpe un pieredze uzņēmējvalsts sabiedrībā.¹⁵ Akcentējot piederības jūtu un identitātes apzināšanās emocionālo aspektu, tiek uzsverta ģimenes (jēdziena visplašākajā nozīmē) ietvert attiecības un saikni ar bērniem, vecākiem un paša indivīda ģimenes locekļiem, ģimenes

izveidi utt.) loma un draugi kā izcelsmes, tā arī uzņemošajā valstī.

Koncentrējoties uz ģimenes pieredzi, Stratklaidas Universitātes profesore Daniela Sime (*Daniela Sime*) analizē spriedzi, ko migrācija rada ģimenes attiecībās, emocionālos traucējumus un draudus indivīda piederības izjūtai un ontoloģiskajai drošībai, vienlaikus uzsverot šīs iekšējās (ne)drošības, kuras uztvere laika gaitā mainās atkarībā no ģimenes apstākļiem, nepastāvīgumu.¹⁶ Pētnieki norāda uz to, cik trausls ir līdzsvars starp ekonomiskajiem ieguvumiem migrācijas rezultātā un “upuriem”, uz emocionālo samaksu, kas visbiežāk tiek identificēta ar kontaktu zaudēšanu ar bērniem un ģimenes locekļiem, uz sociālā atbalsta tīklu zudumu,¹⁷ kas viennozīmīgi ietekmē indivīda apmierinātību, subjektīvās labklājības līmeni.

Pamatojoties uz iepriekš aplūkotojiem teorētiskajiem atzinumiem un citu pētījumu rezultātiem, šajā rakstā pārbaudei tiek izvirzītas divas hipotētisku pieņēmumu kopas:

- piederības jūtu veidošanos un intensitāti, kā arī izmaiņas piederības apziņā nosaka šādi objektīvie faktori: emigrācijā pavadītais laiks, izceļošanas laiks (emigrācijas vilnis), nodarbošanās mītnes zemē, demogrāfiskās pazīmes, sociālās saites: ģimene un draugi Latvijā un ārzemēs, īpašums Latvijā;
- piederības izjūtu stiprums atkarīgs no šādiem subjektīvajiem faktoriem: apmierinātība ar dažādiem dzīves aspektiem, uzticēšanās.

Dati un metodes

Piederības apziņas analīze balstīta uz unikāliem empīriskiem materiāliem, ko nodrošina Latvijas emigrantu un remigrantu longitudinālā pētījuma divu posmu kvantitatīvo aptauju dati: pētījuma pirmais vilnis jeb ārpus Latvijas dzīvojošo latviešu un Latvijas valstspiederīgo bāzes aptauja, kas realizēta 2014. gadā Eiropas Sociālā fonda (ESF) granta *Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālās attiecības un diasporas politika* ietvaros, un pētījuma otrā viļņa aptauja, kas veikta

¹² Hall 1996.

¹³ May 2011, 373.

¹⁴ Raksts izstrādāts Latvijas Zinātnes padomes (LZP) granta *Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja* (Nr. LZP-2018/1-0042) ietvaros.

¹⁵ Krzyzanowski, Wodak 2007; Grant 2007.

¹⁶ Sime 2018.

¹⁷ Skrbīš 2008; Slime 2018 u. c.

2019. gadā Latvijas Zinātnes padomes (LZP) granta *Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitūdinālā pieeja*¹⁸ ietvaros. Pēdējais vilnis iekļauj gan ārpus Latvijas dzīvojošo, gan remigrantu pētījuma izlasi. Šajā analizē tiek izmantotas tikai to respondentu atbildes, kuri piedalījies gan 2014. gada, gan 2019. gada aptaujā ($n = 1073$, svaroti dati¹⁹). Tieši longitūdinālie dati Latvijā pirmo reizi sniedz pētniekiem iespēju izsekot līdzī piederības apziņas transformācijām ne tikai atsevišķās emigrantu grupās, bet arī individuālā līmenī.

Datu turpmākā analīze un tai izvēlētās metodes izriet no pārbaudei izvērītajiem hipotētiskajiem pieņēmumiem. Piederības pazīmju (piederība 10 sociālām un teritoriālām grupām) mērīšanai abos pētījuma posmos tika izmantota 5 punktu vērtējumu skala (kategorijas: *ļoti piederīgs, zināmā mērā piederīgs, nepiederīgs, ne nepiederīgs, samērā nepiederīgs, pilnībā nepiederīgs*). Savukārt piederība vietai/teritorijai tika mērīta četru punktu skalā, nosakot piesaistes ciešumu (kategorijas: *ļoti cieši saistīts, cieši saistīts, ne pārāk cieši, ne maz nejutās saistīts*).

Lai uzskatāmāk raksturotu dažādas identitātes dimensijas emigrantu kopienā šobrīd, tika veikta klasteranalīze (izmantojot k-vidējo saistības klasteru apvienošanas metodi), kas palīdz sagrupēt daudzveidīgos mērījumus un ļauj definēt iekšēji homogēnas tipoloģiskas grupas emigrantu kopienā atbilstoši vienu vai otru piederības izjūtu domināncei individuālajā apziņā. Līdzīgos nolūkos klasteranalīze tika izmantota arī 2014. gada aptaujas datu analizē. Iegūtie rezultāti ļāva secināt, ka piederības jūtas atkarībā no to ciešuma intensitātes pakļaujas tipoloģizācijai, proti, grupējas, veidojot noteiktas piederības apziņas dimensijas. Tādēļ šī pati metode tika izmantota arī šoreiz. Analizējot klasifikācijas procedūrā iegūtā rezultējošā mainīgā (respondentu piederība noteiktai grupai) saites ar mainīgajiem, kurus nosaka

hipotēzes, emigrantu piederības apziņas grupas tiek raksturotas atbilstoši dažādām sociāldemogrāfiskām pazīmēm. Pazīmju savstarpējo atkarību noteikšanai tika izmantotas korelāciju tabulas un standarta rezidiju (*residuals*) aprēķini.²⁰

Piederības izjūtu izmaiņu novērtējumam aprēķināts jauns mainīgais – piederības jūtu indekss, kas individuālā līmenī raksturo izmaiņas vai stabilitāti piecos gados starp diviem aptaujas posmiem un iekļauj četras kategorijas: (1) vājinājusies piederības izjūta noteiktām sociālajām grupām un vietai (tagad respondents jūtas mazāk piederīgs tām nekā pirms pieciem gadiem); (2) saglabājas vienādi vāja piederība noteiktām sociālajām grupām vai vietai; (3) pastiprinājusies piederības izjūtas (tagad respondents jūtas ciešāk piederīgs kādai grupai vai vietai); (4) saglabājas vienādi stipras piederības izjūtas noteiktām grupām vai vietai. Turpmākai analīzei tika aprēķināti jauni mainīgie, kas raksturo piederības izjūtu vājināšanos vai pastiprināšanos (1) Latvijai kopumā un vietai, kur respondents dzīvoja pirms izceļošanas, Latvijas iedzīvotājiem kopumā un ārzemēs dzīvojošajiem izceļotājiem no Latvijas, (2) vietai, kur respondents šobrīd dzīvo, un mītnes zemei kopumā, mītnes zemes un visas pasaules iedzīvotājiem.

Piederības izjūtu izmaiņu raksturojumam aprēķinātās pazīmes kā atkarīgi mainīgie tika iekļautas loģistiskās regresijas modeļos. Lai noteiktu demogrāfisko, sociālo un ekonomisko faktoru ietekmi uz šīm izmaiņām, tika aprēķināti arī jauni binārie un kategoriālie mainīgie šādām neatkarīgajām pazīmēm: (1) sociāli demogrāfiskajiem raksturojumiem – respondenta dzimums, vecums, tautība, izglītības līmenis, pašreizējās nodarbinātības statuss, mājsaimniecības sastāvs, materiālās pārticības novērtējums; (2) emigrācijas pieredzei – emigrācijā pavadītais laiks, emigrācijas vilnis; (3) sociālo tīklu raksturojumam – ģimenes locekļi vai draugi, kas dzīvo ārzemēs, ģimenes locekļi

¹⁸ LZP grants (Nr. LZP-2018/1-0042).

¹⁹ Dati svaroti, pielīdzinot panela sadalījumu 2014. g. populācijai, reizinot ar *logit* regresijā iegūtās panelī palikšanas varbūtības apgriezto lielumu. Stākāk par datu svarošanu emigrantu aptaujā sk. Goldmanis 2015.

²⁰ *Residuals* – starpība starp novēroto un teorētiski sagaidāmo biežumu, dalīta ar sagaidāmo standarta novirzi; *asresid* – pievienotās atlikumvērtības koeficients. Ja koriģētais standarta rezidijis – *adjusted standardized residuals* – ir $> 1,96$ vai $< -1,96$, tad pastāv nozīmīgas atšķirības starp pazīmes sadalījumu pētāmajās grupās.

vai draugi, kas dzīvo Latvijā; (4) līdzdalībai diasporas organizācijās; (5) subjektīvajiem vērtējumiem – apmierinātība ar dažādām dzīves jomām, uzticēšanās Latvijas valdībai.

Atsevišķi regresijas modeļi tika aprēķināti trim piederības izmaiņu kategorijām. Regresijas modeļi secīgi tika pievienoti neatkarīgo mainīgo bloki, lai noteiktu, kādā mērā šie mainīgie palīdz izskaidrot izmaiņas piederības izjūtās, t. i., identificēt faktorus, kas ietekmē respondenta piederības jūtu ciešuma vājināšanos vai pastiprināšanos pret visu latvisko vai citādo.

Analīzes rezultāti un to interpretācija

Vispirms kopējam ieskatam īsa atsauce uz respondentu atbilžu procentuālo sadalījumu piederības mērījumos 2014. un 2019. gadā, kā arī uz piederības izjūtu izmaiņām individuālā līmenī. Šajā rakstā tiek atspoguļotas tikai tās piederības pazīmes, kuras raksturo nacionālo vai transnacionālo identitāti, jo, līdzīgi kā citi pētījumi, arī emigrantu pētījuma dati apliecina, ka cilvēki visciešāk jūtas piederīgi sev tuvākajām sociālajām grupām – ģimenei (apm. 93%), draugiem (apm. 85%). Šajās piederības izjūtās neatkarīgi no emigrācijas pieredzes piecu gadu laikā nav vērojamas gandrīz nekādas izmaiņas. Citādi tas ir ar piederību lielākām sociālajām kopienām, kā, piem., savas tautības cilvēkiem, Latvijas, mītnes zemes, Eiropas vai pasaules iedzīvotājiem. 1. tabulā atspoguļots piederības izjūtu ciešums 2014. un 2019. gadā, apvienojot piederības mērījuma kategorijas “ļoti piederīgs” un “zināmā mērā piederīgs”, bet šīs tabulas 3. un 4. kolonna atspoguļo piederības izjūtu vājināšanos vai pastiprināšanos individuālā līmenī.

Aplūkojot datus, jāsecina, ka emigrantu kopā mazinājusies piederības izjūta visam latviskajam.²¹ Piederības jūtas Latvijai mazinājušās no 68% līdz 59%, vietai, no kuras izceļoja, – no 79% līdz 70%. Šobrīd grūti skaidrojams, kādēļ longitudinālajā izlasē tik

nozīmīgi sarukusi piederības izjūta savas tautības cilvēkiem. Savukārt pēdējo piecu gadu laikā nozīmīgi ir pieaugusi respondentu piederība šī brīža dzīvesvietai mītnes zemē (no 47% līdz 60%), vēl vairāk – mītnes zemes iedzīvotājiem (no 48% līdz 63%), kā arī tuvākās apkaimes iedzīvotājiem (no 44% līdz 68%).

Izmaiņas ne tikai atspoguļo svārstības piederības vērtējumos individuālā līmenī, bet ļauj novērtēt kopējo tendenci – piederība Latvijai, Latvijas iedzīvotājiem un visam latviskajam biežāk ir vājinājusies nekā pastiprinājusies. Savukārt, runājot par mītnes zemi, nozīmīgas pozitīvas izmaiņas vērojamas attieksmē pret dzīvesvietu, kā arī mītnes zemes iedzīvotājiem un jo īpaši – pret tuvākās apkaimes iedzīvotājiem. Piederība vietai, kur respondents šobrīd dzīvo mītnes zemē, ir pastiprinājusies 24% gadījumā, piederība mītnes zemes iedzīvotājiem – 23%, bet piederība tuvākās apkaimes iedzīvotājiem – trešdaļai (33%) respondentu, kas, iespējams, liecina par veiksmīgu integrēšanos mītnes zemē un tās sabiedrībā.

Kopumā 2019. gada aptaujas dati liecina, ka, salīdzinot ar 2014. gadu, Latvijas emigrantu kopienā nacionālās identitātes dimensija vairs nedominē pār “svešo” un jauno identitāti, proti, ir pieaugusi to respondentu daļa, kas izjūt ciešāku saistību ar mītnes zemi nekā ar Latviju.

Tomēr, jautājot par piederību Latvijai kopumā, netieši tiek norādīts ne tikai uz teritoriālās piederības, bet arī uz citām nacionālās identitātes dimensijām (politisko, kultūras, psiholoģisko). Šķiet, tieši šie aspekti ietekmē piederības izjūtu atšķirības salīdzinājumā ar piederību konkrētai vietai Latvijā – cieši saistīti ar Latviju jūtas vairs tikai 59% emigrējušo (vietai, no kuras izceļoja, – 70%). Vienlaikus ar mītnes zemi tikpat ciešu saistību izjūt 61% aptaujāto. Protams, šie procenti tikai kopumā ilustrē piederības izjūtu hierarhiju emigrantu kopumā, tādēļ atgriezīsimies pie piederības apziņas dimensijām un to raksturojuma dažādās emigrantu grupās.

Pamatojoties gan uz klasteranalīzes rezultātu statistiskajiem raksturojumiem (skalu gradācija, klasteru piepildījums), gan interpretācijas apsvērumiem, no vairākiem klasteranalīzes rezultātiem turpmākajai analīzei kā optimāls izvēlēts 4 klasteru variants. Līdzīgi

²¹ Jēdziens “piederība latviskajam” šeit lietots ļoti plašā nozīmē, ar to saprotot kā piederību vietai Latvijā, no kuras izceļots, vietai, kur pavadīta bērnība Latvijā, tā arī piederību latviešiem, no Latvijas izceļojušajiem cilvēkiem.

1. tabula. Piederība vietai un sociālajām grupām: atbilžu sadalījums 2014. un 2019. gadā un izmaiņas individuālā līmenī starp abiem periodiem (%)

	2014	2019	Piederības izjūta vājinājusies	Piederības izjūta pastiprinājusies
Saistība ar vietu				
.. vietu, kur dzīvoja Latvijā pirms izceļošanas	79	70	14	5
.. Latviju kopumā	68	59	16	9
.. valsti, kurā dzīvo tagad	57	61	15	15
.. vietu (pilsētu), kur dzīvo tagad	47	60	14	24
Piederība sociālajām grupām				
.. savas tautības cilvēkiem	80	68	22	7
.. citiem cilvēkiem no Latvijas ārzemēs	56	55	22	17
.. Latvijas iedzīvotājiem	57	52	21	11
.. tuvākās apkaimes iedzīvotājiem mītnes zemē	44	68	12	33
.. mītnes zemes iedzīvotājiem	48	63	12	23

Bāze: 2014. un 2019. gadā atbildējušie respondenti ($n = 981$). No analīzes izslēgti remigranti, proti, tie 2014. gada aptaujas respondenti, kuri šobrīd atgriezušies un dzīvo Latvijā.

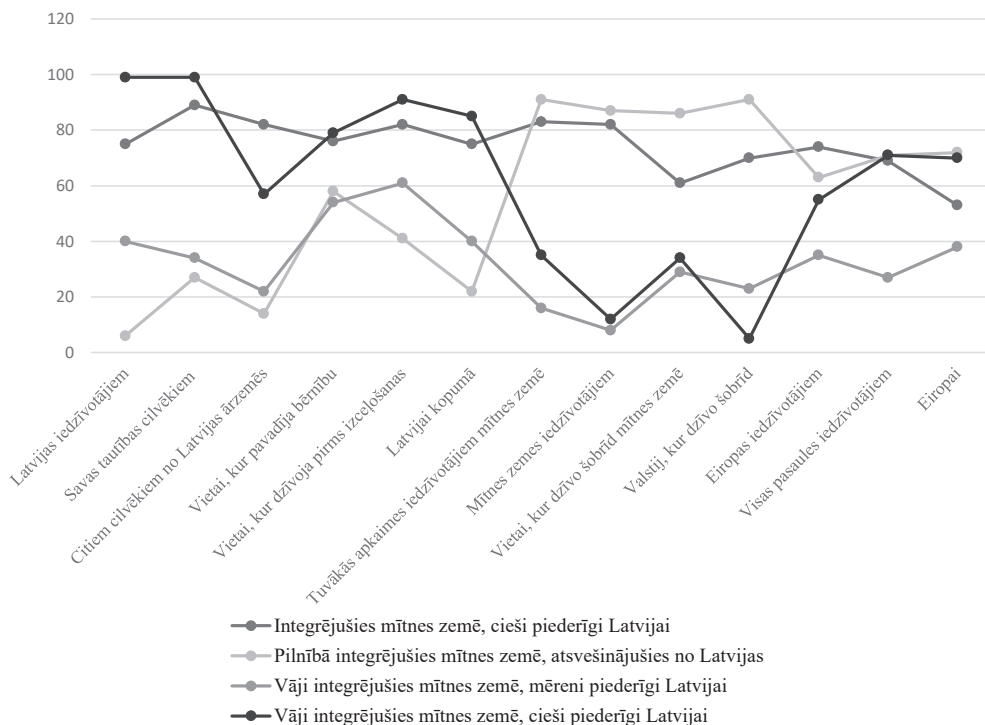
rezultāts tika iegūts, balstoties uz 2014. gada emigrantu aptaujas datiem,²² kas liecina par diezgan noturīgiem modeļiem piederības apziņā, kas raksturīgi vienai vai otrai emigrantu grupai. Klasteru piepildījums atspoguļots pielikuma 1. tabulā, bet iegūtās piederības apziņas tipoloģiskās grupas tiek interpretētas šādi: 1. klasteris – grupa, kuras pārstāvji ir “integrējušies mītnes zemē, cieši piederīgi Latvijai un latviskajam”; 2. klasteris – “pilnībā integrējušies mītnes zemē, atsvešinājušies no Latvijas un latviskā”; 3. klasteris – “vāji integrējušies mītnes zemē, mēreni piederīgi Latvijai un latviskajam”; 4. klasteris – “vāji integrējušies mītnes zemē, cieši piederīgi Latvijai un latviskajam”.

Tālāk aplūkosim piederības apziņas tipoloģiskās grupas, salīdzinot piederības izjūtu intensitāti katrā no tām (sk. 1. attēlu) un sniedzot grupas raksturojumu atbilstoši sociāldemogrāfiskām pazīmēm, atšķirībām emigrantu vērtējumos un dažos rīcības aspektos, noskaidrojot galvenos faktoros, kas ietekmē noteikta piederības izjūtu kompleksa veidošanos.

Integrējušies mītnes zemē, cieši piederīgi Latvijai un latviskajam

Pirmais klasteris jeb emigrantu piederības izjūtu tipoloģiskā grupa iekļauj respondentus, kuri lielā mērā integrējušies pašreizējā mītnes zemē, saglabājot ļoti ciešu piederību Latvijai un visam latviskajam. Par to liecina izteikta piederības izjūta mītnes zemes un tuvākās apkaimes (pilsētas, kvartāla, ciema, kurā respondents šobrīd dzīvo) iedzīvotājiem, valstij un vietai, kurā viņi šobrīd dzīvo. Atbilžu procentuālais sadalījums parāda to, ka šajā grupā lielākā daļa respondentu jūtas ļoti piederīgi mītnes zemes iedzīvotājiem (82% pret līdzīgi domājošo daļu aptaujas izlasē – 63%) un tuvākās apkaimes iedzīvotājiem (83% pret kopējo rādītāju izlasē – 68%) (sk. 1. attēlu). Nozīmīgas atšķirības vērojamas, ja dažādās emigrantu grupās salīdzinām piesaistes ciešumu noteiktai vietai – 61% jūtas cieši saistīti ar mītnes zemi un 60% ar vietu (piem., pilsētu, ciemu), kurā viņi šobrīd dzīvo. Acīmredzot veiksmīga integrācija mītnes zemes sabiedrībā nav pretrunā ar spēcīgu nacionālo jūtu saglabāšanos un liecina par transnacionālās identitātes veidošanos, kuru raksturo spēcīga saikne gan ar uzņemošo, gan ar izcelsmes valsti. Uz transnacionālās identitātes dominanci šajā grupā norāda tādu emigrantu lielais īpatsvars, kuri

²² Koroleva 2019.

1. attēls. Cieša piederība vietai un kopienai: atbilžu sadalījums klasteros (%)

Piezīme: aprēķinā apvienotas atbildes “ļoti piederīgs” un “piederīgs”.

jūtas ļoti piederīgi un cieši saistīti ar Latviju (75%), Latvijas iedzīvotājiem (75%). Salīdzinot ar citām tipoloģiskajām grupām, vēl stiprāka ir etniskā identitāte – 89% grupas pārstāvju jūtas piederīgi savas tautības cilvēkiem, citiem imigrantiem no Latvijas (82% pret kopējo rādītāju izlasē – 55%), kā arī Eiropas un visas pasaules iedzīvotājiem.

Kāds tad ir aplūkotās emigrantu grupas sociāldemogrāfiskais portrets?

Uzreiz jāatzīmē, ka šis ir skaitliski vislielākais klasteris un tajā nozīmīgi pārstāvētas diezgan atšķirīgas emigrantu grupas. Nepārstēdz pirmais atzinums, ka emigrantu vidū, kuri veiksmīgi integrējušies mītnes zemē, saglabājot ciešu saikni un piederību Latvijai, statistiski nozīmīgā līmenī dominē cilvēki, kas visu mūžu vai ilgāku laiku dzīvojuši ārpus Latvijas, proti, pirmo emigrācijas viļņu pārstāvji, kuri izceļojuši pirms 1991. gada vai uzreiz pēc neatkarības atgūšanas laika posmā no 1991. līdz 2003. gadam. Nozīmīgi mazāk pārstāvēti

pēdējos emigrācijas viļņos (pēc 2011. gada) izbraukušie. Demogrāfiskais raksturojums šajā grupā būtiski neatšķiras pēc dzimuma pazīmēm, bet nozīmīgi vairāk nekā pārējos klasteros ir gados vecāku cilvēku (pensijas vecuma respondentu). Atbilstoši emigrācijā pavadītajam laikam dominē cilvēki, kas ārpus Latvijas nodzīvojuši vairāk nekā 15 gadus vai visu mūžu. Šajā tipoloģiskajā grupā vairāk ir cilvēku ar vidējās izglītības līmeni (izglītības līmenis tika sadalīts 3 kategorijās). Statistiski nozīmīgā līmenī dominē latvieši, trūkst krievu tautības emigrantu. Līdz ar to arī mājāsaimniecībā lietotā valoda ir latviešu valoda, īpaši salīdzinot ar grupu, kurā dominē krievu vai cita (t. sk. mītnes zemes) valoda. Pilsonībai nav diferencējoša nozīme, lai gan nozīmīgi mazāk pārstāvēta tāda kategorija kā Latvijas nepilsoņi.

Svešumā labāk integrēties noteikti palīdz radi, draugi, kuri jau dzīvojuši mītnes zemē respondenta pārceļšanās laikā (2014. gada

mērījums). Nepārsteidz, ka saikni ar Latviju veicina šeit palikusī daļa no paša ģimenes (dzīvesbiedrs, bērni u. tml.), savukārt ciešāku piesaisti mītnes zemei nodrošina tas, ka mītnes zemē dzīvo draugi no Latvijas. Interesanti, ka šajā klasterī trūkst respondentu, kuriem Latvijā šobrīd palikusi vecāku ģimene un kuri mājsaimniecībā dzīvo vieni paši vai kopā ar svešiem cilvēkiem.

Grupā nozīmīgā pārsvarā ir tie, kuri mītnes zemē dzīvo kopā ar savu ģimeni vai savu vecāku ģimeni, kas acīmredzot sniedz stabilitātes un miera sajūtu un ļauj labāk iejusties mītnes zemē, nezaudējot piederību Latvijai. Pēc sociālo tīklu raksturojuma šajā grupā dominē emigranti, kuriem mītnes zemē būtu, kam lūgt palīdzību, ja vajadzētu steidzami aizņemties naudu.

Atbilstoši jau minētajai vecuma tendencei nodarbošanās ziņā grupā vērojams nozīmīgs pensionāru, kā arī to respondentu pārsvars, kuru nodarbošanās atbilst kategorijai "cits" (piem., mājsaimnieces).

Pēc materiālās labklājības subjektīvā vērtējuma šajā grupā dominē respondenti no salīdzinoši pārtikušākām ģimenēm, kuras viegli tiek galā ar ikdienas izdevumiem.

Starp citiem subjektīviem vērtējumiem īpaša nozīme ir apmierinātības (ar dzīvi un atsevišķām dzīves jomām) un uzticēšanās (Latvijas valdībai) līmenim: nozīmīgā pārsvarā ir respondenti, kuri ir pilnībā apmierināti visās dzīves jomās un lielākā mērā nekā citi uzticas Latvijas valdībai.

Nav nozīmīgas atšķirības starp ārvalstīs pastāvīgi dzīvojošajiem un plūstošajiem (likvīdiem)²³ migrantiem un tiem, kas dzīvo pārmaiņus Latvijā un ārzemēs, proti, šajā klasterī proporcionāli pārstāvēti kā vieni, tā otri. Līdzdalības mērījums vedina uz domām, ka šis identitātes modelis raksturīgs sociāli aktīvai emigrantu daļai, jo ļoti nozīmīgi dominē cilvēki, kuri līdzdarbojas kādā diasporas organizācijā.

²³ Šeit un turpmāk jēdziens "plūstošie (likvīdie) migranti" lietots šaurā izpratnē, definējot šo emigrantu grupu tikai pēc dzīvesvietas pazīmes, proti, tie ir cilvēki, kas dzīvo pārmaiņus Latvijā un ārzemēs.

Pilnībā integrējušies mītnes zemē, atsvešinājušies no Latvijas un latviskā

Otro klasteri jeb tipoloģisko grupu raksturo ļoti augsta vai pilnīga integrācijas pakāpe mītnes zemē un vienlaikus negatīva attieksme pret izcelsmes valsti – Latviju, kā arī pret visām tām pazīmēm, kas kopumā veido nacionālās identitātes dimensijas. Grupā visspēcīgāk izteiktās pazīmes ir piederība mītnes zemes (87%) un tuvākās apkaimes iedzīvotājiem (91%), kā arī vietai (86%) un valstij (91%), kurā respondents šobrīd dzīvo. Šai grupai ir atsvešināta attieksme pret visu, kas saistīts ar Latviju un latvisko, kā arī ļoti vāji izteiktas nacionālās identitātes pazīmes. Uz to uzskatāmi norāda piederību raksturojošo atbilžu procentuālais sadalījums. Tikai 6% jūtas piederīgi Latvijas iedzīvotājiem, 14% – citiem cilvēkiem no Latvijas ārzemēs. Uz ciešu saistību ar Latviju norādījuši vien 22% šīs grupas pārstāvju. Hipotētiski tie varētu būt cilvēki, kuri atstājuši Latviju ar rūgtumu sirdī, iespējams, tobrīd izjutot pat naidīgumu un saglabājot negatīvu attieksmi pret savu izcelsmes valsti, tajā notiekošajiem sociālajiem un politiskajiem procesiem. Visdrīzāk šie cilvēki atstājuši Latviju, ekonomisku apstākļu spiesti, sociālās neaizsargātības u. tml. iemeslu dēļ. Šādam spriedumam par labu liecina arī tas, ka salīdzinot ar iepriekš minētajiem rādītājiem, daudz lielāka daļa grupas pārstāvju jūtas ciešāk saistīti ar vietu Latvijā, kur pavadīta bērnība (58%), un dzīvesvietu pirms izceļošanas (41%).

Klasteri piepilda jaunāko viņu emigranti – izceļojušie laika posmā no 2000. līdz 2003. gadam un ekonomiskās krīzes laika emigranti, kas atstājuši Latviju 2009.–2011. gadā un pēc 2011. gada, trūkst ārpus Latvijas dzimušo un to, kas visu mūžu dzīvojuši ārzemēs vai izceļojuši pirms 1991. gada.

Pēc demogrāfiskajiem rādītājiem dominē jaunāki cilvēki vecumgrupā no 25 līdz 34 gadiem, bet trūkst vecumā 55+, pēc izglītības līmeņa nav būtisku atšķirību. Lielāks ir sieviešu pārsvars, pēc etniskās piederības nedaudz vairāk ir krievu tautības pārstāvju, kā sarunvaloda mājās vairāk norādīta mītnes zemes vai cita valoda.

Līdzīgi kā iepriekšējā grupā, integrāciju mītnes zemē noteikti veicinājis tas, ka

pārceļoties tur jau sagaidījusi ģimene vai radnieki, un arī fakts, ka nozīmīgi lielai daļai mītnes zemē ir tuvi draugi no “vietējiem” vai iebrucējiem (imigrantiem) no citām valstīm. Iespējams, tieši tādēļ mītnes zemē šiem cilvēkiem ir, pie kā griezties gan gadījumos, kad slimības dēļ jāpaliek mājās, gan tad, kad nepieciešams aizņemties naudu vai aprunāties skumju vai nomāktības brīžos. Grupā ievērojami dominē tie, kas mītnes zemē dzīvo kopā ar savu ģimeni vai arī vienā mājsaimniecībā ar citiem cilvēkiem, kas nav radnieki.

Salīdzinošā mazākumā šajā klasterī ir respondenti, kuriem Latvijā pašlaik dzīvo kāds no paša ģimenes un kuriem Latvijā ir kāds īpašums, līdz ar to arī sociālie kontakti ar Latviju ir vājāki.

Pēc nodarbošanās vairāk pārstāvēti gan algotā darbā strādājošie, gan jaunās māmiņas, kas atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, bet trūkst pensionāru. Materiālās labklājības jomā vēl nozīmīgāk nekā iepriekšējā klasterī dominē pārtikušas ģimenes, kuras viegli vai pavisam viegli tiek galā ar ikdienas izdevumiem. Apmierinātības ziņā šī klastera pārstāvji šobrīd ir ļoti apmierināti ar visu un būtiski trūkst tādu, kuri ir neapmierināti kādā no dzīves jomām. Ņemot vērā klastera raksturojumu, nepārsteidz, ka šajā grupā dominē cilvēki, kuri nemaz neuzticas vai ļoti maz uzticas Latvijas valdībai. Jāsecina, ka šī ir sociāli mazaktīvākā diasporas daļa, jo grupas pārstāvji neiesaistās nevienas organizācijas darbībā.

Pastāvīgi ārpus Latvijas dzīvojošie nozīmīgi dominē, salīdzinot ar plūstošo migrantu grupu.

Vāji integrējušies mītnes zemē, mēreni piederīgi Latvijai un latviskajam

Trešā klastera respondentus raksturo ļoti vāja integrācija mītnes zemē, proti, šīs grupas pārstāvji, īpaši salīdzinājumā ar pārējiem respondentiem, jūtas samērā nepiederīgi vai vispār nepiederīgi mītnes zemei un tās iedzīvotājiem, bet tai pašā laikā arī piederība Latvijai ir diezgan vāja (izņemot vietai Latvijā, no kuras izceļojuši vai kur dzīvojuši bērnībā). Piederības izjūtu tiešie mērījumi liecina, ka no tuvākās apkaimes un mītnes zemes iedzīvotājiem ļoti piederīgi vai zināmā mērā piederīgi

jūtas 16% un atbilstoši – 8% grupas pārstāvju, salīdzinoši zemi rādītāji raksturo arī piederību pašreizējai dzīvesvietai – ar mītnes zemi un konkrēto dzīvesvietu cieši saistīti jūtas 29% un 23% šīs grupas respondenti. Nedaudz spēcīgāka ir šīs grupas latviskā identitāte, par ko liecina ciešāka piederība Latvijas iedzīvotājiem (40%), savas tautības cilvēkiem (34%). Latvijai kopumā jūtas piederīgi 40% šīs grupas pārstāvju. Iespējams, par nostalgiskām jūtām un ilgām pēc Latvijas liecina tas, ka stiprākas piederības jūtas saista ar vietu, kur pavadīta bērnība, vietu, kur dzīvots pirms emigrācijas (61%).

Hipotētiski šajā grupā vajadzētu ietilpt jaunāko emigrācijas viļņu pārstāvjiem, jo integrācijai ir nepieciešams laiks. Empīriskie dati to arī apstiprina: grupā dominē tūlītējie pēckrizes emigranti (2009.–2011. gadā izbraukušie), respondenti, kuri nodzīvojuši ārpus Latvijas salīdzinoši mazāku laiku – līdz 5 gadiem vai 6–10 gadus. Atšķirībā no citiem klasteriem, nozīmīgi lielāka daļa šajā grupā ir vīrieši. Pēc vecuma nav izteiktu atšķirību, lai gan nedaudz vairāk pārstāvēta 33–54 gadu vecumgrupa, bet nozīmīgi mazāk jauniešu vecumā līdz 24 gadiem; vairāk krievu tautības respondentu, kas saglabā krievu sarunvalodu mājās.

Izteikti dominē zems (zemākais) izglītības līmenis. Ieceļojot mītnes zemē, šos cilvēkus nav sagaidījis nedz kāds ģimenes loceklis, nedz draugi, arī šobrīd dominē tie, kuri mītnes zemē savā mājsaimniecībā dzīvo vieni paši un kuriem ir vāji sociālie sakari (nav cilvēku, kam lūgt palīdzību saslimšanas gadījumā vai ja steidzami jāaizņemas nauda). Nozīmīgā pārsvarā ir cilvēki, kuriem Latvijā palicis kāds vecāku ģimenes loceklis, draugi, kas, iespējams, arī izskaidro ciešākas piederības jūtas vietai, no kuras izceļots, savukārt nozīmīgi trūkst to, kas jau ieguvuši draugus mītnes zemē.

Pēc nodarbošanās – vairāk algotā darbā nodarbinātie, trūkst studējošo un nestrādājošo. Atšķirībā no divām iepriekšējām grupām, šajā klasterī vairāk pārstāvēti cilvēki no salīdzinoši trūcīgākām ģimenēm, kuri pēc subjektīvā vērtējuma ikdienas izdevumus var segt tikai ar grūtībām vai pat lielām grūtībām.

Apmierinātības līmenis neietekmē piederību šim klasterim, bet uzticēšanās līmenis Latvijas valdībai ir ārkārtīgi zems. Līdzdalības

aspektā izteikti pasīva grupa, kurā dominē cilvēki, kas nepiedalās nevienas organizācijas – nedz latviešu diasporas, nedz vietējo organizāciju – aktivitātēs.

Vāji integrējušies mītnes zemē, cieši piederīgi Latvijai un latviskajam

Pēdējā – ceturtnā – klastera pārstāvjus, līdzīgi kā iepriekšējo tipoloģisko grupu, raksturo salīdzinoši vāja piederība mītnes zemei un tās iedzīvotājiem. Tas liecina par ne pārāk veiksmīgu integrēšanos mītnes zemē, bet vienlaikus šīs grupas pārstāvjiem ir spēcīga nacionālās identitātes apziņa – ļoti cieša piederības izjūta Latvijas valstij un visam latviskajam. Šajā ziņā izjūtu dimensija līdzinās pirmā klastera pārstāvju identitātes raksturojumam, tikai piederības izjūtas raksturo vēl augstāka intensitāte attiecībā uz izcelsmes valsti: 99% jūtas ļoti piederīgi un zināmā mērā piederīgi Latvijas iedzīvotājiem, savas tautības cilvēkiem, 57% – citiem cilvēkiem no Latvijas ārzemēs. Salīdzinot ar citām grupām, jānorāda uz īpaši spēcīgu emocionālo saikni ar Latviju, par ko liecina tas, ka absolūtais vairākums grupas pārstāvju jūtas ļoti cieši saistīti ar Latviju (85%), vēl vairāk – ar vietu Latvijā, no kuras izceļoja (91%).

Nozīmīgi vājāka ir šīs grupas saikne ar dzīvesvietu mītnes zemē (34%) un tuvākās apkaimes iedzīvotājiem (16%) un jo īpaši ar mītnes zemes iedzīvotājiem (12%) un mītnes zemi kopumā (6%).

Atkarībā no emigrācijas viļņiem šajā grupā nav vērojamas nozīmīgas atšķirības, izņemot vienīgi to, ka vairāk ir 2004.–2008. gadā izceļojušo. Dominē gados jauni cilvēki: visjaunākās vecumgrupas (15–24 gadi) pārstāvji, kā arī 35–54 gadus veci cilvēki. Nozīmīgi pārstāvēti tie, kas pārmaiņus dzīvo Latvijā un ārvalstīs, bet ārpus Latvijas kopumā dzīvojuši 5–10 gadus.

Pēc izglītības dominē emigranti ar augstāko izglītības līmeni, latvieši. Līdzīgi kā iepriekšējā grupā, vairāk ir tādu cilvēku, kuriem kāds no ģimenes locekļiem joprojām dzīvo Latvijā, kur ir arī nekustamais īpašums. Dominē tie, kas mītnes zemē māsaimniecībā dzīvo vieni paši, bet atbilstoši trūkst respondentu, kuri mītnes zemē dzīvo kopā ar savu

vai vecāku ģimeni. Sociālie sakari mītnes zemē salīdzinoši vāji (pārsvarā nav, kam lūgt palīdzību, ja steidzami vajadzētu aizņemties naudu, un nav, ar ko aprunāties skumju, nomāktības brīžos).

Pēc nodarbošanās tie pārsvarā ir jauni cilvēki, kuri studē, mācās ārzemēs, pašnodarbinātie un uzņēmēji, kā arī nestrādājošo grupa. Pēc pārticības līmeņa dominē cilvēki no materiāli mazāk nodrošinātām ģimenēm, kuriem ar grūtībām vai pat ļoti lielām grūtībām izdodas norēķināties par ikdienas izdevumiem. Nozīmīgi vairāk ir tādu, kas kādā no dzīves sfērām ir neapmierināti (īpaši cilvēki, kas nav apmierināti ar ģimenes dzīvi), bet trūkst tādu, kas ir apmierināti ar visu.

Salīdzinoši liels šajā grupā ir tādu cilvēku īpatsvars, kurus raksturo vidēji augsts uzticēšanās līmenis.

Tāds kopumā ir piederības apziņas tipoloģisko grupu portrets, bet, pirms izdarīt secinājumus par piederības izjūtu ietekmējošiem faktoriem, tiks aplūkots, kādas pazīmes ietekmē raksta sākumā identificētās izmaiņas piederības izjūtās.

Piederības jūtu izmaiņas ietekmējošie faktori

Lai novērtētu minētos faktoros, tika aprēķināti trīs loģistiskās regresijas modeļi, kā atkarīgos mainīgos iekļaujot šādas izmaiņu kategorijas: (1) vājinājusies piederības izjūta Latvijai un latviskajam, (2) pastiprinājusies piederības izjūta Latvijai un latviskajam, (3) pastiprinājusies piederības izjūta mītnes zemei un tās iedzīvotājiem (sk. pielikuma 2. tabulu). Tālāk aplūkoti regresiju rezultāti atsevišķi pa mainīgo grupām, atgādinot, ka runa ir tikai par piederības izjūtu pastiprināšanos vai vājināšanos pēdējo piecu gadu laikā.

Emigrācijas pieredze: emigrācijas laiks un iemesli

Atbilstoši hipotēzei izceļošanas un vēsumā pavadītajam laikam ir būtiska ietekme uz indivīda piederības izjūtas veidošanos un iespējamām identitātes transformācijām: jo ilgāks laiks pavadīts ārpus izcelsmes valsts, jo lielāka varbūtība, ka indivīds būs veiksmīgāk

adaptējies un integrējies mītnes zemē, veidojoties ciešākai piederībai gan mītnes valstij, gan lokālai videi – dzīvesvietai un apkaimes iedzīvotājiem. Tomēr svešumā pavadītajam laikam nav viennozīmīga un lineāra ietekme uz piederību Latvijai un latviskajam. Skaidrojošāka pazīme šajā ziņā ir emigrācijas vilnis. Kopš 2014. gada piederības jūtas Latvijai un latviskajam nozīmīgi mazinājušās ekonomiskās krīzes un pēckrīzes laikā (2009–2011) izceļojušo grupā. Jau pirmās aptaujas dati liecināja, ka tieši šai grupai kopumā bija diezgan negatīva attieksme pret Latviju un latvisko. Iespējams, to var skaidrot ar ekonomiskajiem apstākļiem un iemesliem, kāpēc cilvēki atstājuši vai bija spiesti atstāt dzimto zemi, daudzos gadījumos arī ģimeni. Citos periodos emigrējušo grupās salīdzinoši ir mazāka varbūtība, ka piederības izjūta latviskajam būs mazinājusies. Savukārt 90. gadu emigrantu vidū un pirmskrīzes laikā (2004–2008), kad emigrācijas iemeslu vidū nedominēja ekonomiskie apstākļi un vilšanās, ir lielāka varbūtība, ka pēdējo piecu gadu laikā piederības izjūtas Latvijai un latviskajam ir pieaugušas. Piederība mītnes zemei salīdzinājumā ar citiem viņiem pastiprinājusies 2004.–2008. gadā izceļojušo grupā.

Demogrāfiskie faktori un izglītība

Dzimuma pazīme statistiski nozīmīga bija tikai vienā modelī, un interesanti, ka tieši vīriešu vidū pastiprinās piederība Latvijai.

Diezgan nozīmīga ietekme piederības apziņas izmaiņās ir izglītībai. Neanalizējot konkrētu izglītības veidu, pastāv lielāka varbūtība, ka augstāk izglītoto respondentu grupā būs pastiprinājušās gan piederības izjūtas Latvijai un latviskajam, gan mītnes zemei. Savukārt ir lielāka varbūtība, ka emigranti ar zemāku izglītības līmeni ir gan sliktāk integrējušies mītnes zemē, gan vienlaikus mazinājušies to piederība Latvijai.

Citu piederības apziņu ietekmējošo faktoru kontekstā arī vecumam ir statistiski nozīmīga loma. Attiecībā pret vecāko respondentu grupu (55+) visās jaunākajās grupās mazinājušies piederības izjūta Latvijai – jo īpaši vecumā no 35 līdz 54 gadiem. Šai vecumgrupai gan raksturīgas visnozīmīgākās kolīzijas piederības izjūtās, jo daļai respondentu savukārt pastiprinājušies piederības izjūta Latvijai.

Piederība mītnes zemei un tās iedzīvotājiem kopumā pastiprinās, samazinoties respondentu vecumam, proti, jauni cilvēki ātrāk adaptējas un iedzīvojas mītnes zemē.

Tautībai un mājās lietotajai valodai ir statistiski nozīmīga ietekme visos modeļos. Interesanti, ka attiecībā pret citu tautību emigrantiem (izņemot krievu tautību) latviešiem ir lielāka varbūtība nokļūt grupā, kurā mazinās piederība Latvijai un tai pašā laikā pastiprinās piederība mītnes zemei. Savukārt piederība Latvijai salīdzinoši pieaugusi cittaūtbnieku vidū.

Nacionālās piederības jūtu saglabāšanā un stiprināšanā vēl lielāka nozīme ir ģimenē lietotajai sarunvalodai. Analīzes rezultāti norāda uz to, ka, salīdzinot ar ģimenēm, kurās sarunvaloda ir latviešu valoda, vairāk atsvešinās ģimenes, kurās tiek lietota krievu valoda. Latvijas pilsonībai nav īpaši diferencējoša loma, vienīgi mītnes zemes pilsonības iegūšana mazina varbūtību, ka mainīsies piederības jūtas pret Latviju.

Ģimene, sociālie tīkli un līdzdalība

Piederības jūtu intensitātes diferenciacijā būtiskākā nozīme ir ģimenes “sadalīšanas” faktoram. Nacionālās piederības saišu stiprumu ietekmē Latvijā palikusī ģimenes daļa (gan paša respondenta ģimene, gan vecāku ģimenes), tuvi draugi, kā arī materiālais komponents – īpašums Latvijā, kas palielina varbūtību, ka cilvēka piederība Latvijai būs ne tikai spēcīga, bet pat pastiprināsies. Piederību latviskajam palīdz saglabāt arī tas, ka mītnes zemē dzīvo draugi no Latvijas.

Pretrunīgāk tas ietekmē tieši izmaiņas piederības apziņā. Lielāka ir varbūtība, ka tiem, kam Latvijā palikuši vecāki vai tuvi radnieki, piederības izjūtas Latvijai ir stipras un arī pieaugušas, bet tikpat lielai daļai šīs jūtas ir arī mazinājušās. Līdzīga ietekme vērojama gadījumos, ja Latvijā dzīvo respondenta paša ģimene (dzīvesbiedrs, bērni): daļai respondentu nozīmīgi pastiprinās piederības jūtas Latvijai, daļai – mītnes zemei. Ja respondents dzīvo ārzemēs kopā ar savu ģimeni vai viens pats, tas neveicina piederības jūtu pastiprināšanos pret mītnes zemi. Savukārt ir lielāka varbūtība, ka sociālo kontaktu paplašināšanās, jauni

draugi sekmē piederības izjūtu mītnes zemei pastiprināšanos.

Līdzdalība diasporas organizācijās sekmē piederības jūtu Latvijai saglabāšanu un nozīmīgi mazina atsvešināšanās varbūtību.

Citu pazīmju ietekme uz piederības izjūtu rādītāju izmaiņām

Materiālā pārticība būtiski ietekmē tikai piederības izjūtu izmaiņas attiecībā pret Latviju. Tās vienlīdz nozīmīgi mazinās gan tiem, kas pieder pie materiāli nodrošinātākajām grupām, gan tiem, kas ar lielām grūtībām var savilkt galus.

Nodarbinātība ir svarīgs faktors, kas ietekmē integrāciju mītnes zemē. Darbs, uzņēmējdarbība, kā arī atrašanās bērna kopšanas atvaļinājumā prognozē labāku integrēšanos mītnes zemē. Tāpat cita nodarbošanās (piem., mājsaimnieces, kuras apprecējušās un dzīvo vīra paspārnē) gandrīz par trešdaļu palielina iespēju, ka pieaugs arī piederības jūtas mītnes zemei.

Augstāka apmierinātības pakāpe saistīta ar piederības izjūtu mītnes zemei pieaugumu, vienlaikus vājinoties piederības izjūtām Latvijai.

Interesanti, ka tieši plūstošo migrantu grupā, kuri pārmaiņus dzīvo Latvijā un ārzemēs, vērojamas vismazākās izmaiņas piederības apziņā – nevājinās piederības jūtas Latvijai, bet arī piederība mītnes zemei nepastiprinās.

Pirms izdarīt gala secinājumus, aplūkosim vēl pēdējo jautājumu, kas cieši saistīts ar piederības jūtu izcelsmes zemei saglabāšanu, kā arī jaunu piederības jūtu veidošanos mītnes zemē.

Piederība un atgriešanās plāni

Longitudinālā pieeja, kas ļauj novērtēt izmaiņas individuālā līmenī, sniedz arī unikālu iespēju novērot, kā realizējas cilvēku plāni. Šai gadījumā – kā pēc pieciem gadiem ir piepildījušies vai mainījušies atgriešanās plāni.

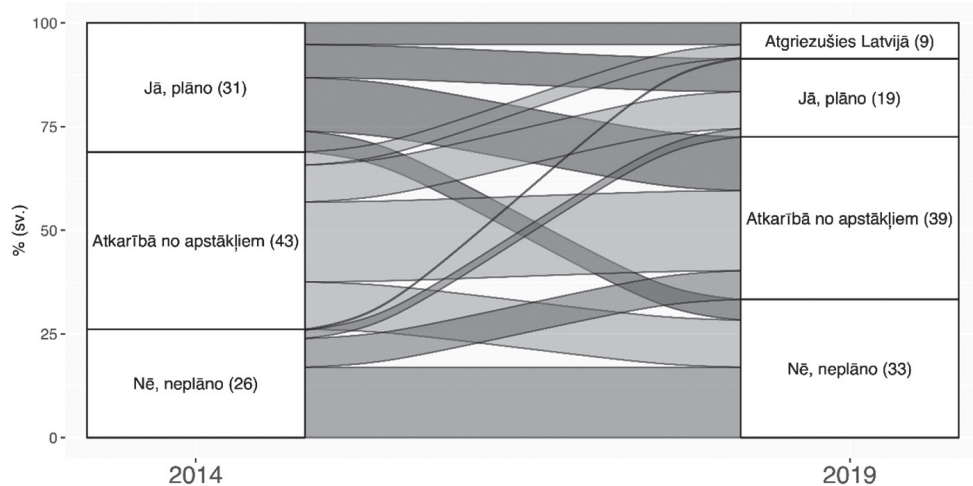
Dati liecina, ka kopš 2014. gada no šīs emigrantu kopas Latvijā uz dzīvi atgriezušies 9% (atbilstoši 2019. gada aptaujā sniegtajām atbildēm), ārzemēs un Latvijā pārmaiņus dzīvo 12%, bet pastāvīgi ārpus Latvijas turpina dzīvot 79% respondentu. Abos aptaujas

posmos respondentiem tika jautāts par atgriešanos tuvāko sešu mēnešu, piecu gadu laikā vai vecumdienās, atbilžu skalā iekļaujot arī kategoriju “varbūt, atkarībā no apstākļiem”. Uzskatāmības nolūkā aprēķināti jauni kumulatīvi mainīgie, veidojot šādas viennozīmīgas kategorijas neatkarīgi no laika posma: 1) jā, plāno atgriezties; 2) varbūt, atkarībā no apstākļiem un 3) nē, neplāno atgriezties. 2. attēls atspoguļo, kā sadalās cilvēku plūsmas atkarībā no plāniem 2014. gadā: tobrīd Latvijā plānoja atgriezties gandrīz trešdaļa (31%) respondentu, 26% bija stingri nolēmuši neatgriezties, bet salīdzinoši lielākā daļa (43%) pieļāva iespēju atgriezties atkarībā no dažādiem apstākļiem. 2019. gada dati liecina, ka kopumā procentuāli pieaugusi to respondentu grupa, kas neplāno atgriezties (no 26% līdz 33%). Salīdzinoši mazākas fluktuācijas vērojamas grupā, kas jau pirms pieciem gadiem bija pieņēmusi lēmumu neatgriezties Latvijā – no 26% respondentu, kas toreiz bija nolēmuši neatgriezties, šobrīd neplāno atgriezties 17%, iespēju, ka atgriezīsies noteiktos apstākļos, pieļauj 7%, bet 2% nolēmuši atgriezties un 0,2% atgriezušies.

Daudzveidīgākas ir to emigrantu trajektorijas, kuri pirms pieciem gadiem plānoja atgriezties. Šo respondentu plūsma sadalās mazāk vienmērīgi – 5% no tiem ir jau atgriezušies Latvijā, 8% ir nolēmuši to darīt, bet salīdzinoši liela grupa ieplūst nenoteiktības kategorijā – atkarībā no apstākļiem (13%), aptuveni 1% vairs neplāno atgriešanos.

Atbilstoši prognozei visvairāk sazarojas to respondentu grupa, kuri bija pieļāvuši iespēju atgriezties atkarībā no apstākļiem: no šīs grupas (43%) neliela daļa (3%) respondentu tomēr atgriezušies Latvijā, lielākā daļa (19%) pieņems lēmumu atkarībā no apstākļiem, bet salīdzinoši liela daļa (11%) šobrīd jau nolēmuši neatgriezties. Pozitīvi, ka daļa (9%) tomēr mainījusi savu viedokli un domā par atgriešanos.

Šī raksta kontekstā svarīgi aplūkot, kā atgriešanās plāni saistīti ar piederības apziņu, jo jau 2014. gada dati liecināja, ka pastāv nozīmīga korelācija starp šīm pazīmēm. Šo pašu saistību ļoti pārliecinoši apliecina arī 2019. gada dati. Respondentu daļa, kuri plāno atgriezties Latvijā, ir nozīmīgi augstāka to emigrantu klasterī (4.), kam spēcīgi izteiktas nacionālās piederības jūtas Latvijai un visam

2. attēls. Respondentu atgriešanās Latvijā plāni 2014. un 2019. gadā (%)

Piezīme: konsolidētās atbildes par plāniem sešu mēnešu, piecu gadu laikā un vecumdienās.
Bāze: $n = 1073$. A. Aleksandrova vizualizācija.

2. tabula. Atgriešanās plāni atkarībā no piederības apziņas dimensijām (%)

Piederības dimensijas	1. klasteris	2. klasteris	3. klasteris	4. klasteris	SigX ²
Plāno atgriezties Latvijā	22	2	17	49	< 0,001
Plāno atgriezties atkarībā no apstākļiem	50	41	40	34	< 0,001
Neplāno atgriezties Latvijā	28	57	43	17	< 0,001

latviskajam. Šajā grupā gandrīz puse (49%) plāno atgriezties Latvijā, kamēr grupā, kuru raksturo atsvešināšanās no Latvijas, to plāno darīt tikai 2% respondentu, bet vairāk nekā puse (57%) nedomā par atgriešanos Latvijā. Interesanti sadalās šī brīža plāni 1. klasterī, kuru nosacīti varam dēvēt par transnacionālās identitātes grupu (vienlīdz cieši piederīgi kā Latvijai, tā mītnes zemei): puse (50%) šīs grupas pārstāvju pieļauj domu par atgriešanos noteiktos apstākļos, pārējie daļas salīdzinoši līdzīgās daļās: plāno atgriezties 22% un ne daudz lielāka daļa (28%) neplāno to darīt.

Kopsavilkums un secinājumi

Emigrantu analīze, kas balstīta uz kvantitatīvās aptaujas empīriskajiem datiem, liecina, ka piederības izjūtas atkarībā no to intensitātes un objekta iespējams sagrupēt

noteiktos piederības klusteros, kas norāda uz atšķirīgām piederības apziņas dimensijām dažādās emigrantu grupās. Katras klastergrupas raksturojums, kas sniegts šajā rakstā, uzskatāmi demonstrē galvenās pazīmes, kas ietekmē subjektīvās piesaistes Latvijai saglabāšanos vai vājināšanos, kā arī piederības jūtu un jaunu identitāšu veidošanos uzņēmējvalstī. Regresijas analīzes rezultāti savukārt pirmo reizi ļauj identificēt faktorus, kas ietekmē piederības izjūtu izmaiņas individuālā līmenī.

Kopumā analīzes rezultāti apstiprina hipotēzes, norādot uz analizē iekļauto faktoru nozīmīgu saistību ar piederības jūtu veidošanos un izmaiņām to intensitātē emigrācijā. Daļēji apstiprinās hipotēzes par dzimuma, pilsonības ietekmi (ierobežota nozīme tikai kādā no modeļiem).

Svarīga nozīme piederības izjūtu transformācijās emigrācijā ir laika faktoram. Turklāt

laikam šajā gadījumā ir divējāda nozīme – gan ārpus dzimtenes nodzīvotie mēneši, gadi, gan izceļošanas periods – emigrācijas vilnis, kas saistīts arī ar izceļošanas iemesliem un emocionālo fonu, kādā cilvēks atstājis Latviju.

Piederības izjūtu diferenciācijā būtiska nozīme ir ģimenei un sociālajām saitēm, proti, vai cilvēks svešumā dzīvo viens vai kopā ar ģimeni, draugiem.

Spēcīgu nacionālās piederības jūtu saglabāšanos un pastiprināšanos laika gaitā (sk. 3. un 4. klasteri) neatkarīgi no integrācijas un piederības mītnes zemei ietekmē Latvijā palikušā ģimenes daļa un sociālo kontaktu plašums Latvijā. Vispirms jau tie ir respondenta ģimenes locekļi vai vecāku ģimenes locekļi, kā arī tuvi draugi Latvijā, kas liek izjust ciešāku piederību, piem., vietai, no kuras izceļojis. Materiālais komponents, kas stiprina piederības jūtas, – īpašums Latvijā. Savukārt atšķirtība no tuviniekiem, kas ir cēlonis neapmierinātībai ģimenes dzīvē, kā arī neapmierinātība ar darbu un dzīvi kopumā ir nozīmīgi riska faktori, kas traucē justies piederīgiem jaunajai dzīvesvietai (šo grupu raksturo vāja piederības izjūta mītnes zemei, dzīvesvietas apkārtnē un mītnes zemes iedzīvotājiem).

Tautībai ir statistiski nozīmīga ietekme uz izmaiņām piederības izjūtās visos modeļos, bet vēl lielāka nozīme, īpaši nacionālās piederības jūtu saglabāšanā un stiprināšanā, ir ģimenē lietotajai sarunvalodai (šajā gadījumā latviešu valodai).

Piederības jūtu transformācijas nozīmīgi ietekmē respondenta vecums. Gados jaunāki cilvēki kopumā ātrāk adaptējas un iedzīvojas mītnes zemē, bet vienlaikus ātrāk aizmirst par savu izcelsmi. Piederība mītnes zemei un tās iedzīvotājiem pastiprinās, bet piederība Latvijai vājinās, samazinoties respondentu vecumam.

Subjektīvo pazīmju loks, kas ietekmē piederības formu dažādību, ir apmierinātība ar dažādām dzīves jomām un uzticēšanās līmenis politiskajām institūcijām (otrajā vilnī iekļauta tikai uzticēšanās Latvijas valdībai). Augstāks apmierinātības līmenis liecina gan par labvēlīgiem sociālekonomiskajiem apstākļiem, gan sakārtotību personiskajā dzīvē un stiprina piederības apziņu kā izcelsmes, tā arī mītnes zemei. Tas pats sakāms par

uzticēšanos – augstāks uzticēšanās līmenis (šajā gadījumā valdībai Latvijā) saistīts ar ciešāku piederības jūtu veidošanos Latvijai, bet līdzdalība diasporas organizācijās kalpo nacionālās identitātes jūtu uzturēšanai.

Par vēlmi norobežoties vai konfrontēties ar izcelsmes valsti un visu tajā notiekošo liecina ļoti vājas nacionālās piederības jūtas (2. klasteris). Šādas izjūtas biežāk raksturo emigrantus, no kuriem lielākā daļa izceļojusi ekonomiskās krīzes un pēckrīzes laikā, iespējams, nereti atstājot valsti ar rūgtumu sirdī. Galvenais izceļošanas iemesls – vēlme uzlabot dzīves kvalitāti (2014. gada mērījumi). Vājas saiknes uzturēšana ar izcelsmes valsti ir vai nu indivīda brīva izvēle, vai, iespējams, objektīvi nosacīta, jo daļai šo emigrantu nav palicis, ar ko uzturēt šīs saites (nav tuvu draugu nedz Latvijā, nedz izceļotāju no Latvijas vidū), toties veidojas draudzības saites ar vietējiem. Nav īpašumu Latvijā. To emigrantu grupā, kuri nejūtas piederīgi Latvijai vai kuriem mazinājusies piederības izjūta Latvijai, vairāk pārstāvēti cilvēki ar salīdzinoši zemu izglītības līmeni, politisko uzskatu ziņā prevalē īpaši zems uzticēšanās līmenis Latvijas valdībai. Tomēr, kā liecina pētījuma dati, piederības izcelsmes valstij mazināšanās automātiski nepastiprina piederības jūtas un jaunas identitātes veidošanos mītnes zemē.

Transnacionālā identitāte ir viena no piederības formām un ietver gan ciešu piederību mītnes zemei, tās iedzīvotājiem, gan izcelsmes valstij. Tās veidošanās pamatā ir atvērtība transnacionālām attiecībām. Kā liecina abu aptauju dati, šādu ambivalentu piederības jūtu veidošanos un pastiprināšanos nozīmīgā pakāpē prognozē iespēja dzīvot kopā ar savu ģimeni²⁴, augstāks respondenta izglītības līmenis, materiālā pārticība un augstāks apmierinātības līmenis visās dzīves jomās.

Transnacionālās identitātes veidošanos traucē tādi faktori kā nespēja atrast darbu, finansiālas grūtības utt., kas ir ekonomiskie izceļošanas iemesli un cieši korelē ar emigrācijas vilni, kā arī nepatika pret politiskajām

²⁴ 2014. gada aptaujas dati ļauj secināt, ka nokļūšanu šajā klasifikācijas grupā ietekmē arī laulības ar ārzemnieku un aizbraukšana, lai pievienotos ģimenei.

norisēm Latvijā, neuzticēšanās. Kā jau sacīts, apmierinātība ar dzīvi kopumā, augstāks uzticēšanās līmenis veicina pozitīvu piederību kā mītnes zemei, tā arī izcelsmes valstij, turpretim neapmierinātība ar kādu no dzīves aspektiem – darbu, ģimenes dzīvi, sociālekonomiskajiem apstākļiem – ietekmē atsvešināšanos, (ne)piederību.

Runājot par nākotni, jau tagad ir skaidrs, ka lielākā daļa no tiem, kas izbraukuši pēdējo emigrācijas viļņu laikā, Latvijā neatgriezīsies. Cilvēki meklē un atrod jaunus piederības avotus mītnes zemē, iesakņojas citā valstī. Turklāt, kā liecina mūsu pētījuma dati, lielākā daļa emigrējušo ir apmierināti un kļūst aizvien

apmierinātāki ar dzīvi. Tomēr mūsdienās, kad ir kļuvis daudz vienkāršāk ne tikai mainīt dzīvesvietu, bet arī uzturēt kontaktus ar izcelsmes valsti, strādāt vai mācīties attālināti, varbūt var cerēt, ka daļai no Latvijas aizbraukušo piederības izjūta savai zemei, dzimtajai vietai, savai tautai izkonkurēs jaunās piederības jūtas mītnes zemei, tās kopienai. Un, kā liecina pētījuma rezultāti, varbūtība, ka cilvēks neplāno vairs atgriezties Latvijā vai pieļauj iespēju atgriezties kaut kad vecumdienās, ir nozīmīgi augstāka to emigrantu grupā, kas atsvešinājušies no latviskā un nejūtas piederīgi Latvijai, un pretēji – nozīmīgi samazināta to emigrantu vidū, kuriem nacionālās identitātes apziņa ir spēcīga.

VĒRES

- Baffoe, M. (2011) Navigating Two Worlds: New Identity Constructions as Determinants for Successful Integration of New Black Immigrant and Refugee Youth in Canadian Society. *Journal of Social Sciences*, 7, 4, 475–484. Pieejams: <https://doi.org/10.3844/jssp.2011.475.484> (09.09.2020.).
- Bela, B.; Zepa, B. (red.) (2013) *Identitātes. Kopienas. Diskursi*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds.
- Bela, B. (2014) Starptautiskā migrācija un nacionālā identitāte – transnacionālās piederības veidošanās. Rozenvalds, J.; Zobena, A. (red.) *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 294–315.
- Bokser-Liwerant, J. (2002) Globalization and Collective Identities. *Social Compass*, 49, 2, 253–271, doi: 10.1177/0037768602049002009.
- De Certeau, M. (1984) *The Practice of Everyday Life*. Berkeley, CA : University of California Press.
- Frideres, J. S. (2002) Immigrants, Integration and the Intersection of Identities. Pieejams: canada.metropolis.net/events/diversity/immigration.pdf (09.09.2020.).
- Goldmanis, M. (2015). Statistisko svaru dizains pētījumā “Latvijas emigrantu kopienas”. Mieriņa, I. (red.) *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora*. Rīga : LU Filozofijas un socioloģijas institūts.
- Grant, P. R. (2007) Sustaining a Strong Cultural and National Identity: The Acculturation of Immigrants and Second-generation Canadians of Asian and African Descent. *Journal of International Migration and Integration* 8, 89. Pieejams: <https://doi.org/10.1007/s12134-007-0003-2> (09.09.2020.).
- Hall, S. (1996) Introduction: Who needs “identity”? Hall, S.; du Gay, P. (eds.) *Questions of Cultural Identity*. London : Sage, 1–17.
- Hazans, M. (2011) Latvijas emigrācijas mainīgā seja: 2000–2010. Zepa, B.; Kļave, E. (red.) *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2010./2011: Nacionālā identitāte, mobilitāte un rīcībspēja*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 70–91.
- Hedetoft, U. (2004) Discourses and Images of Belonging: Migrants Between New Racism, Liberal Nationalism and Globalization. Christiansen, F.; Hedetoft, U. (eds.) *The Politics of Multiple Belonging: ethnicity and nationalism in Europe and East Asia*. England : Ashgate Publishing, 24–45.
- Hornsey, J. M.; Jetten, J. (2004) The Individual Within the Group: Balancing the Need to Belong With the Need to Be Different. *Personality and Social Psychology Review*, 8, 3, 248–264.
- Koroleva, I. (2019) The Complex Identities of Latvians Abroad: What Shapes Migrants’ Sense of Belonging? Kasa, R.; Mierina, I. (eds.) *The Emigrant Communities of Latvia. National Identity, Transnational Belonging, and Diaspora Politics*. Cham : Springer.
- Koroļeva, I.; Rungule, R. (2013) Latvijas jauniešu sociāli teritoriālā piederība: etniskā un nacionālā identitāte. Bela, B.; Zepa, B. (zin. red.) *Identitātes. Kopienas. Diskursi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 27– 47.

- Krzyżanowski, M.; Wodak, R. (2008) Multiple Identities, Migration and Belonging: 'Voices of Migrants'. Caldas-Coulthard, C. R.; Iedema, R. (eds.) *Identity Trouble*. London : Palgrave Macmillan. Pieejams: https://doi.org/10.1057/9780230593329_6 (09.09.2020.).
- Kešāne, I. (2011) Emigrācija un identitāte. Zepa, B.; Kļave, E. (red.) *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2010/2011. Nacionālā identitāte, mobilitāte un rīcībspēja*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 64–70.
- Lulle, A. (2011) Home redefined: Latvians in Guernsey. Garda-Rozenberga, I.; Zirnīte, M. (eds.) *Oral History: Migration and Local Identities*. Rīga : LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 23–33.
- May, V. (2011) Self, Belonging and Social Change. *Sociology*, 45, 3, 363–378.
- Rashid, T. (2007) Configuration of National Identity and Citizenship in Australia: Migration, Ethnicity and Religious Minorities, *Alternatives*, 6, 2–3, Fall & Winter, 1–27. Pieejams: <https://ssrn.com/abstract=2044237> (09.09.2020.).
- Rummens, J. (2001) *Canadian Identities: An Interdisciplinary Overview of Canadian Research on Identity*. Pieejams: canada.metropolis.net/events/ethnocultural/publications/identity_e.pdf (09.09.2020.).
- Rungule, R.; Koroļeva, I. (2014) Latvijas jauniešu daudzveidīgās identitātes. Rozenvalds, J.; Zobena, A. (red.) *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 251–270.
- Sime, D. (2018) Belonging and Ontological Security Among Eastern European Migrant Parents and Their Children. *Central and Eastern European Migration Review*, 7, 1, 35–53.
- Skrbiš, Z. (2008) Transnational Families: Theorising Migration, Emotions and Belonging. *Journal of Intercultural Studies*, 29, 3, 231–246, doi:10.1080/07256860802169188.
- Zepa, B.; Kļave, E. (red.) (2011) *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2010/2011. Nacionālā identitāte, mobilitāte un rīcībspēja*. Rīga : LU Sociālo un politisko pētījumu institūts.

Pielikums

1. tabula. Piederības apziņas dimensijas: respondentu sadalījums klasteros

Piederības dimensijas	Gadījumu skaits	
	Nesvērti dati	Svaroti dati
1. klasteris. Integrējušies mītnes zemē, cieši piederīgi Latvijai un latviskajam	533	468
2. klasteris. Pilnībā integrējušies mītnes zemē, atsveinājušies no Latvijas un latviskā	172	218
3. klasteris. Vāji integrējušies mītnes zemē, mēreni piederīgi Latvijai un latviskajam	109	126
4. klasteris. Vāji integrējušies mītnes zemē, cieši piederīgi Latvijai un latviskajam	92	113

2. tabula. Individuālo izmaiņu piederības izjūtās ietekmējošie faktori (2014–2019), loģistiskās regresijas rezultāti

	Vājinājusies piederības izjūta Latvijai un latviskajam		Pastiprinājusies piederības izjūta Latvijai un latviskajam		Pastiprinājusies piederības izjūta mītnes zemei un tās iedzīvotājiem	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Dzimums: vīrieši			1,635***	5,131		
Vecumgrupas (atsauces kat. 55+)						
15–24	3,875**	48,181	0,427	1,533	3,498**	33,065
25–34	1,813*	6,127	–0,149	0,861	2,585**	13,261
35–54	2,364**	10,633	0,146	1,157	1,564*	4,776
Izglītības līmenis (atsauces kat. augsts)						
Zems	2,856**	17,395	–6,018**	0,002	–2,191**	0,112
Vidējs	–0,248	0,780	–0,229	0,796	–0,529	0,589

	Vājinājusies piederības izjūta Latvijai un latviskajam		Pastiprinājusies piederības izjūta Latvijai un latviskajam		Pastiprinājusies piederības izjūta mītnes zemei un tās iedzīvotājiem	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Emigrācijas vilnis (atsauces kat. pēc 2011. g.)						
Visu mūžu ārpus LV	2,032	7,629	-3,627*	0,027	-2,262*	0,104
Pirms 1991. g.	1,074	2,928	0,207	1,230	-0,927	0,396
1991.–1999. g.	-0,917	0,400	-0,387	0,679	-0,908	0,403
2000.–2003. g.	-2,259**	0,104	-1,868**	0,154	0,865	2,375
2004.–2008. g.	-0,750	0,472	-0,421	0,656	-0,007	0,993
2009.–2011. g.	-1,100**	0,333	-0,403	0,669	-0,649	0,522
Tautība (atsauces kat. cita)						
Latvieši	2,031**	7,624	-0,853	0,426	-0,266	0,766
Krievi	0,069	1,072	-2,358***	0,095	-1,306*	0,271
Saruvaloda mājās (atsauces kat. latviešu)						
Krievu	1,160*	3,188	0,520	1,682	0,604	1,830
Latviešu un krievu	-1,542*	0,214	1,168	3,215	1,702**	5,484
Cita, t. sk. mītnes zemes	0,593	1,810	1,487**	4,426	-0,654	0,520
Pilsonība: Latvijas	-0,444	0,642	-1,095	0,335	-0,285	0,752
Pilsonība: mītnes zemes	0,903*	2,468	0,520	1,682	0,181	1,199
Latvijā dzīvo kāds no vecāku ģimenes (māte, tēvs, māsa, brālis u. c.)	-1,060*	0,346	0,466*	1,594	0,394	1,484
Latvijā dzīvo kāds no respondenta ģimenes (vīrs, sieva, bērni)	-0,774	0,461	1,097**	2,995	1,806***	6,085
Latvijā nedzīvo neviens radnieks	0,322	1,380	0,556	1,744	-1,000	0,368
Latvijā dzīvo draugi	-0,958	0,384	0,434*	1,544	0,269	1,309
Latvijā nav draugu	-2,347*	0,096	1,178	3,248	1,386	3,999
Draugi no Latvijas dzīvo mītnes zemē	-1,074**	0,342	0,327	1,387	-0,551	0,577
Draugi dzimuši mītnes zemē	-0,473	0,623	-0,221	0,802	-0,311	0,733
Draugi ir iebraucēji mītnes zemē	0,530	1,699	-0,998**	0,369	-0,156	0,856
Latvijā ir īpašums	0,107	1,113	0,933***	2,542	-0,355	0,701
Mītnes zemē ir, kam palīdzēt, ja saslīmtu	-4,028***	0,018	0,341	1,406	3,381***	29,408
Mītnes zemē ir, kam palīdzēt, ja jāaizņemas nauda	0,435	1,545	1,675**	5,338	-0,077	0,926
Mītnes zemē ir, ar ko parunāt, ja noskumis	2,846**	17,220	0,655	1,925	0,485	1,625
Dzīvo pārmaiņus Latvijā un ārzemēs	-2,732***	0,065	0,433	1,541	-1,371**	0,254
Nodarbošanās: strādā algotu darbu	-1,225**	0,294	-1,591***	0,204	0,946*	2,574
Nodarbošanās: uzņēmējs, pašnodarbinātais	-0,328	0,721	-0,746	0,474	1,251**	3,494
Nodarbošanās: mācās/studē	0,725	2,066	-1,023	0,359	0,725	2,065
Nodarbošanās: bērna kopšanas atvaļinājumā	-1,627**	0,197	-0,689	0,502	1,231**	3,426
Nodarbošanās: pensija	-3,315**	0,036	-2,602**	0,074	1,911	6,761
Nodarbošanās: cita	-0,221	0,802	0,684	1,981	3,319***	27,629

	Vājinājusies piederības izjūta Latvijai un latviskajam		Pastiprinājusies piederības izjūta Latvijai un latviskajam		Pastiprinājusies piederības izjūta mītnes zemei un tās iedzīvotājiem	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Materiālā pārticība: kā izdodas tikt galā ar ikdienas izdevumiem (atsauces kat. ļoti viegli)						
Ar lielām grūtībām	3,278*	26,514	-18,634	0,000	-0,269	0,764
Ar grūtībām	-1,258	0,284	-20,466	0,000	-1,744	0,175
Ar nelielām grūtībām	-1,660**	0,190	-0,695	0,499	-1,133*	0,322
Samērā viegli	0,031	1,032	-1,136*	0,321	-0,225	0,799
Viegli	0,928**	2,530	0,363*	1,437	-0,913**	0,401
Apmierinātība ar dažādām dzīves sfērām: apmierināti ar visu	0,865*	2,375	-0,182	0,833	-0,262	0,769
Mājsaimniecība: dzīvo kopā ar savu ģimeni	0,664	1,942	-1,492	0,225	-3,587***	0,028
Mājsaimniecība: dzīvo kopā ar saviem vecākiem	1,452*	4,273	-0,522	0,594	-0,541	0,582
Mājsaimniecība: dzīvo kopā ar citiem cilvēkiem	-0,476	0,621	-2,185**	0,113	-1,462*	0,232
Mājsaimniecība: dzīvo viens pats	0,306	1,358	-2,079**	0,125	-2,523**	0,080
Līdzdalība diasporas organizācijās un kolektīvos	-2,290***	0,101			-1,332***	0,264
Konstante	-0,033	0,968	0,895	2,446	-0,938	0,391

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Piezīme: analīze neietver tos respondentus, kuri 2019. gadā atgriezušies Latvijā, – remigrantus.

Summary

Ilze Koroļeva

A Sense of Belonging and Plans for Return: What has Changed in the Latvian Diaspora?

Analysing a person's sense of belonging (place or group attachment) and identity formation in the context of migration is a challenge in itself. Sense of belonging and migration are concepts which, similar to nationalism and globalisation, are contradictory from the outset. Belonging is associated with concepts such as rootedness, a sense of place and balance, whereas migration is associated with action, mobility, borders, uncertainty etc. (Hedetoft 2002). Starting a new life or living for lengthy periods of time in another country, people tend to search for new belongings, thereby gaining (or not gaining) a sense of belonging to the new country, territory, place, as well as to the local community. Sense of belonging provides a feeling of security which facilitates individual's integration into the new environment. On the flipside, inability to integrate can be difficult to bear, even traumatic, creating a feeling of alienation and emptiness, negatively influencing one's adaptation and integration into the new environment (May 2011).

In this article, the awareness of belonging of Latvian emigrants is analysed and the factors that influence changes in sense of belonging explained, using unique empirical data. The data used were sourced from a quantitative longitudinal survey of Latvian emigrants and returning migrants conducted in 2014 and in 2019. Using these longitudinal data, researchers have been able to follow, for the first time, changes in sense of belonging, not only in particular Latvian emigrant groups but also on an individual level.

To identify various types of belonging, cluster analysis was conducted, based on sense of belonging indicators (to the source and host countries and their societies) In addition, regression analyses was used to single out factors that influence changes in sense of belonging at an individual level.

Time spent living abroad, as well as the particular wave of immigration used both play an important role in changes in sense of belonging, as these are associated with motivation for migration and the emotional backdrop of leaving Latvia. Social ties also have significant meaning – whether an individual lives abroad by themselves or together with their family and friends. A long-lasting sense of national belonging and its strengthening over time are also influenced by family and close friends living in Latvia, as well as by materialistic component – property in Latvia. Participation in various diaspora organisations also contributes to maintaining a sense of national identity.

Other indicators that influence belonging are subjective factors. If an overall satisfaction with life, and a higher level of trust in it fosters a positive sense of belonging to the host country, as well as the source country, then the opposite – dissatisfaction with one aspect of life – work, family life, socio-economic conditions – significantly affect alienation, a sense of (not) belonging. Separation from loved ones that is often the cause of unhappiness in family life, as well as dissatisfaction with work and life as a whole can impede the growth of feelings of belonging to the host country.

The results of the study show that a sense of belonging to the source country and the development of a new sense of belonging to the host country (or lack of it) have a significant correlation with an individual's plan to stay "there" or return.